

चितवनको मेघौली गाविसका कुमाल जातिमा प्रचलित पर्वगीतहरूको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग, भरतपुर,
चितवनको स्नातकोत्तर तह (एम.ए.), द्वितीय वर्ष,
दसौं पत्रको प्रयोजनार्थ
प्रस्तुत

अध्ययनपत्र

अध्ययनकर्ता
शिवप्रसाद गौतम
क्याम्पस रोल नं. २३/२०६०
रजिष्ट्रेसन नं. ४४७६३-५१
नेपाली विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
भरतपुर, चितवन
२०६७

अध्ययनपत्र निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर, नेपाली विभागको स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षका छात्र शिवप्रसाद गौतमले चितवनको मेघौली गाविसका कुमाल जातिमा प्रचलित पर्वगीतहरूको अध्ययन शीर्षकको अध्ययनपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । निकै अध्ययन गरी परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको प्रस्तुत अध्ययनकार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६७/१०/१०

होमनाथ सापकोटा
सहप्राध्यापक
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली विभाग
भरतपुर, चितवन
२०६७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर, चितवन
नेपाली विभाग

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुरका विद्यार्थी शिवप्रसाद गौतमले नेपाली स्नातकोत्तर (एम.ए.) दसौं पत्रको प्रयोजनका निम्ति प्रस्तुत गरेको चितवनको मेघौली गाविसका कुमाल जातिमा प्रचलित पर्वगीतहरूको अध्ययन शीर्षकको यो अध्ययनपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कनसमिति

प्रा. डा. नारायणप्रसाद खनाल
विभागीय प्रमुख

.....
हस्ताक्षर

सहप्राध्यापक होमनाथ सापकोटा
निर्देशक

.....
हस्ताक्षर

सहप्राध्यापक भागवतशरण न्यौपाने
बाह्यपरीक्षक

.....
हस्ताक्षर

मिति: २०६७/१२/१७

कृतज्ञता ज्ञापन

चितवनको मेघौली गाविसका कुमाल जातिमा प्रचलित पर्वगीतहरूको अध्ययन शीर्षकमा आधारित प्रस्तुत अध्ययनपत्र सहप्राध्यापक श्री होमनाथ सापकोटाको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो अमूल्य समय दिई स्नेहपूर्वक कुशल निर्देशन गरिदिनुहुने सहप्राध्यापक होमनाथ सापकोटाप्रति म सर्वप्रथम हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । प्रस्तुत अध्ययनपत्रका लागि मैले विभागमा प्रस्तुत गरेको अध्ययन प्रस्ताव स्वीकृत गरी अध्ययन कार्य गर्ने महत्त्वपूर्ण अवसरसमेत प्रदान गर्नुहुने वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपाली विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा. नारायणप्रसाद खनालज्यू तथा नेपाली विभागका सम्पूर्ण गुरुजनप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यो अध्ययनपत्र तयार पार्ने क्रममा विभिन्न अध्ययनपत्र तथा पत्रपत्रिका उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस पुस्तकालय भरतपुरका सहायक प्रशासक द्वय शिवप्रसाद पोखरेल र विजयराज पण्डित, जिल्ला विकास समिति, मेघौली गाविस चितवन तथा जोजसका पुस्तक र लेखहरू पढेर यो अध्ययनपत्र तयार भयो ती सम्पूर्ण लेखक तथा विद्वान् वर्गप्रति पनि कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यो अध्ययनपत्र तयार पार्ने सिलसिलामा मूलसामग्री सङ्कलन गर्दा हार्दिकताका साथ सहयोग पुऱ्याउने स्थानीय श्री रामसिंह कुमाल, गीता कुमाल, ठूलो मङ्गले कुमाल र शङ्कर ओझा कुमाललाई म हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । लेखरचना, मौखिक जानकारी तथा भाषानुवादमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्बद्ध महानुभाव तथा अध्ययनपत्र लेखनमा उपयुक्त वातावरण र उच्च मनोबलका साथ जिज्ञासा र प्रेरणा प्रदान गर्ने मेरा घरपरिवारलाई पनि धन्यवादका पात्र ठान्दछु । यस अध्ययनपत्रलाई यथाशक्य छिटो र शुद्ध टङ्कण गरी कम्प्युटरमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने विक्रमप्रसाद महतो र दीपेन्द्र चौधरीलाईसमेत हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा, यस अध्ययनपत्रको मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : २०६७/१०/१०

.....
शिवप्रसाद गौतम
क्याम्पस क्र.सं. २३/२०६०:
त्रि.वि.द.स. ४४७६३-९१
नेपाली विभाग
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
भरतपुर, चितवन
२०६७

विषय सूची

क	अध्ययनपत्रको स्वीकृति पत्र
ख	अध्ययनपत्र निर्देशकको मन्तव्य
ग	कृतज्ञता ज्ञापन

पहिलो परिच्छेद

पृष्ठ

अध्ययनपत्रको परिचय

१-६

१.१	अध्ययनपरिचय	१
१.२	समस्याकथन	१
१.३	अध्ययनको उद्देश्य	२
१.४	पूर्वकार्यको समीक्षा	२-४
१.५	अध्ययनको औचित्य	४
१.६	अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.७	सामग्रीसङ्कलन	५
१.८	अध्ययनविधि	५
१.९	अध्ययनपत्रको रूपरेखा	५-६

दोस्रो परिच्छेद

लोकगीतको सैद्धान्तिक स्वरूप र वर्गीकरण

७-२१

२.१	लोकगीत	७-८
२.२	लोकगीतको परिभाषा	८-१०
२.३	लोकगीतका विशेषता	११-१३
२.४	लोकगीतका तत्त्वहरू	१३-१७
२.५	लोकगीतको वर्गीकरण	१७-२०
२.६	निष्कर्ष	२१

तेस्रो परिच्छेद

चितवनको मेघौली गाविसका कुमाल जातिको सामाजिक,
सांस्कृतिक तथा पर्वगीत गायन परम्परा

		२२-३७
३.१	चितवनमा कुमाल जाति	२२-२३
३.२	वासस्थान	२३-२४
३.३	व्यवसाय	२४-२५
३.४	आगमन	२५-२६
३.५	मेघौली गाविसका कुमालहरूको सामाजिक संस्कार	२६-३१
	३.५.१ जन्म	२६
	३.५.२ छैँटी	२७
	३.५.३ न्वारन	२७
	३.५.४ विवाह परम्परा	२८-३०
	३.५.५ मृत्यु संस्कार	३०-३१
३.६	सामाजिक प्रचलन	३१-३३
	३.६.१ अभिवादन	३२
	३.६.२ भाम्रे बस्ने प्रचलन	३३
३.७	चाडपर्व	३३-३४
	३.७.१ दशैं	३३
	३.७.२ तिहार	३४
	३.७.३ कृष्णाष्टमी	३४
	३.७.४ तीज	३४
	३.७.५ ठूलो एकादशी	३४
	३.७.६ फागुपूर्णिमा	३४
	३.७.७ रामनवमी	३४
३.८	धर्म तथा विश्वास	३५-३६
	३.८.१ धर्म	३५
	३.८.२ परम्परागत विश्वास	३५
	३.८.३ नागनागिनीको पूजा	३५
	३.८.४ चण्डीपूजा	३६
३.९	मेघौलीका कुमालहरूमा पर्वगीत गायन परम्परा	३६
३.१०	निष्कर्ष	३६-३७

चौथो परिच्छेद

चितवनको मेघौली गाविसका कुमाल जातिमा

प्रचलित पर्वगतगीतहरूको अध्ययन

३८-६१

४.१	मेघौलीका कुमाल जातिमा प्रचलित पर्वगीत	३८
४.२	दशैं तिहारमा गाइने गीत	३८-४५
	४.२.१ बरौनी पाङ्दुरेगीत	३९
	४.२.२ मूल पाङ्दुरेगीत	४०
	४.२.३ विरह पाङ्दुरेगीत	४१
	४.२.४ पुत्रजन्म पाङ्दुरेगीत	४२
	४.२.५ नदीतारनको पाङ्दुरेगीत	४२-४३
	४.२.६ दानप्राप्तिको पाङ्दुरेगीत	४३-४४
	४.२.७ आशीष पाङ्दुरेगीत	४४-४५
४.३	कृष्णाष्टमीमा गाइने गीत	४५-४८
	४.३.१ राधाज्यूको गीत	४५-४६
	४.३.२ रासगीत	४६-४७
	४.३.३ कृष्णजन्म गीत	४७-४८
४.४	तीजमा गाइने गीत	४८-५०
	४.४.१ तीजेगीत -१	४८-४९
	४.४.२ तीजेगीत- २	४९-५०
४.५	ठूलो एकादशीमा गाइने गीत	५०-५२
	४.५.१ फूलैको सेली बगारीलाई	५१
	४.५.२ फूलपाती चढाई	५१-५२
४.६	फागुपूर्णिमामा गाइने गीत	५२-५६
	४.६.१ अबिर माग्ने गीत- १	५२-५३
	४.६.२ अबिर माग्ने गीत - २	५३-५४
	४.६.३ चिट पोल्दाको गीत	५४-५५
	४.६.४ गङ्गाजीमा अबिर पखाल्ने गीत	५६
४.७	रामनवमीमा गाइने गीत	५६-६०
	४.७.१ रामभजन - १	५७
	४.७.२ रामभजन -२	५८
	४.७.३ रामभजन -३	५९-६०
४.८	निष्कर्ष	६०-६१

पाँचौं परिच्छेद
उपसंहार

६२-६६

५.१	निष्कर्ष	६२-६४
५.२	भावी अध्ययनका लागि सम्भावित शीर्षकहरू	६४
५.३	सन्दर्भग्रन्थ सूची	६५-६६
	परिशिष्ट खण्ड	६७-७०
	परिशिष्ट-१ मेघौलीको कुमाल समाजमा प्रचलित कुमाल भाषाका शब्दहरू	६७-६८
	परिशिष्ट-२ मेघौली गाविसको नक्सा	६९
	परिशिष्ट-३ चितवन जिल्लाको नक्सा	७०